

Toprak Frezesi ilerleme Hızının Toprakta Karbondioksit Emisyonu Üzerine Etkisi¹

Yunus Emre BOZKURT¹

Davut AKBOLAT¹

¹Süleyman Demirel Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Makineleri ve Teknolojileri Mühendisliği
Bölümü, Isparta
Sorumlu yazar: davutakbolat@sdu.edu.tr

Geliş tarihi: 24.06.2016, Yayına kabul tarihi: 19.12.2016

Özet: Bu çalışmada, toprak frezesi farklı ilerleme hızlarında toprak işlemede kullanılarak toprağı parçalama ve topraktan karbondioksit emisyonu miktarları işleme sonrası 25 gün süresince belirli aralıklarla belirlenmiştir. Bu amaçla toprak frezesi; 0.5 (h₁), 1.0 (h₂) ve 1.5 (h₃) m s⁻¹ olmak üzere üç farklı ilerleme hızlarında kullanılarak toprak işlenmiştir. Toprak CO₂ emisyonu, mobil toprak CO₂ emisyonu cihazı kullanılarak belirlenmiştir. Toprak karbondioksit emisyonu ile birlikte, toprak sıcaklığı, buharlaşma ve toprak nemi de belirlenmiştir. İlerleme hızlarına bağlı olarak toprağın parçalanma düzeyini belirlemek için toprak granül irilik dağılımı da saptanmıştır. Ayrıca konulara bağlı olarak derinliğe göre toprak porozitesi ve hacim ağırlıkları da saptanmıştır.

Sonuçlara göre; toprak frezesi ilerleme hızlarının toprak CO₂ emisyonu üzerine etkili olduğu bulunmuş ve h₁ konusundaki CO₂ emisyonu h₂ ve h₃ konularından daha yüksek bulunmuştur. h₁, h₂ ve h₃ konuları için sırasıyla ortalama olarak CO₂ emisyonları 0.21, 0.15 ve 0.15 g m⁻² h⁻¹ olarak belirlenmiştir ($p<0.05$). Konulara bağlı olarak toprak sıcaklıkları arasındaki farklılık önemli bulunmamıştır. Toprakta buharlaşma; h₁, h₂ ve h₃ konuları için sırasıyla 3.8, 3.8 ve 4.6 g m⁻²h⁻¹ olarak gerçekleşmiştir. h₃ konusundaki buharlaşma diğer iki konudan daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Toprak nemleri ortalamaları h₁, h₂ ve h₃ konuları için sırasıyla %18.7, %19.2 ve %19.1 olarak belirlenmiştir. Ortalamalara göre h₁ konusundaki toprak nemi diğer iki konudan daha düşük bulunmuştur ($p<0.05$). Elek analizine göre ilerleme hızı artışı ile toprağın parça boyutu artmıştır. Ortalama ağırlıklı toprak çapları h₁, h₂ ve h₃ için sırasıyla 0.159, 0.216 ve 0.303 mm bulunmuştur. Konulara göre ortalama granül irilikleri arasındaki farklılık önemlidir ($p<0.05$). Sonuç olarak ilerleme hızı artışı ile toprağın parça boyutu artmış, toprak CO₂ emisyonu ise bunun aksine azalmıştır.

Anahtar kelimeler: Toprak frezesi, toprak CO₂ emisyonu, ilerleme hızı, toprak işleme.

The Effect of Forward Speed of Rotary tiller on Soil Carbon Dioxide Emission

Abstract: In this study, soil CO₂ emission was determined after the tillage using by rotary tiller. Data was periodically recorded after the tillage operation for 25 days. For this purpose, three forward speeds of rotary tiller as 0.5 (h₁), 1.0 (h₂) and 1.5 (h₃) m s⁻¹ were used in the trial. The soil CO₂ emission was recorded by using portable soil CO₂ emission device. Soil carbon dioxide emissions, soil temperature, evaporation and soil moisture are determined simultaneously. Depending on the rotary tiller forward speeds, distribution of soil aggregate size was determined. Additionally, soil bulk density and porosity were determined according to three soil depths.

Based on the results; rotary tiller forward speed has been found to be effective on the soil CO₂ emissions. Soil CO₂ emission of the h₁ treatment was higher than h₂ and h₃ treatments ($p<0.05$). Average soil CO₂ emission for h₁, h₂ and h₃ treatments were 0.21, 0.15 and 0.15 g m⁻² h⁻¹, respectively. Difference among the soil temperature are not significant. Soil evaporation for h₁, h₂ and h₃ treatments were 3.8, 3.8 and 4.6 g m⁻²h⁻¹, respectively. Evaporation of h₃ treatment was higher than h₁ and h₂ treatments ($p<0.05$). Soil moisture for h₁, h₂ and h₃ treatments were 18.7%, 19.2%, and 19.1%, respectively. According to average soil moisture, h₁ treatment was lower than h₂ and h₃ treatment ($p<0.05$). According to sieve analysis, increasing of forward speeds of rotary tiller has increased the soil particle size. Mean weight diameter for h₁, h₂, and h₃ was found as 0.159, 0.216, and 0.303 mm.

¹ Bu araştırma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SDÜ BAP -4152-YL1-14, no'lu yüksek lisans projesi kapsamında desteklenmiştir.

Difference between the mean weight diameter was important ($p<0.05$). Consequently, with the increase of forward speed of rotary tiller has increased the soil particle size. Increase in the soil particle size led to decrease the soil carbon dioxide emission.

Key words: rotary tiller, soil CO₂ emission, forward speed, tillage.

Giriş

Tarımsal üretimdeki uygulamalar sera etkisi oluşturan gazların üretimi üzerine etkilidir. Bu uygulamalardan biri de tohum yatağı hazırlamaya yönelik toprak işleme uygulamalarıdır. Tohum yatağı hazırlığında kullanılan alet ve ekipmanların kullanımı sıklığı ve özelliklerine göre toprağı farklı yoğunluklarda karıştırmaktadırlar. Kullanılan bu aletlerin toprağı işleme derinliği, karıştırma miktarları ve kullanım sırasındaki hareket tarzlarına bağlı olarak enerji giderleri de değişmektedir. Toprak frezesi (rototiller) topraktan parça kopararak çalışan ve toprağı karıştırma niteliğı yüksek olan tohum yatağı hazırlığında kullanılan aletlerinden biridir. Ayrıca toprak frezesi, yüzeysel işleme için azaltılmış bir toprak işleme aleti olduğu da kabul edilmektedir (Griffith ve Wollenhaupt 1994). Traktör kuyruk milinden hareket alarak çalışan ve farklı tip ve özelliklerde üretilen toprak frezesi, ülkemizde daha çok yabancı ot kontrolünde çapa aleti olarak kullanılmaktadır. Ancak tohum yatağı hazırlığında gereksinim duyulan zamanı azaltması, diğer birincil ve ikincil toprak işleme aletleri ile kombinasyon oluşturmaya oldukça uygun olması nedeniyle de kullanımı oldukça yaygındır (Sharda ve Singh 2004).

Toprak frezesi, uygulamada bıçakların ilerleme yönüne göre dönüşüne bağlı olarak ters yönlü ve düz yönlü olarak iki tipi bulunmasına karşın yaygın olarak ilerleme yönüyle aynı doğrultuda çalışanlar daha çok kullanılmaktadır (Dilmaç 1984). Toprak frezesinin toprağı parçalama ve karıştırma etkisi traktör ilerleme hızı ile bıçak uçları çizgisel hızları arasındaki ilişkiye (hız oranı) bağlıdır (Hendrick ve Gill 1971). Bu ilişkide ilerleme hızının sabit tutulması durumunda, toprağı parçalama oranını etkileyen faktörün doğrudan rotor devri olduğu, rotor devri sabit tutulduğunda ise traktör ilerleme hızı

etkili olmaktadır. Önal ve Aykas (1993), yaptıkları bir çalışmada kuyruk milinden hareketli yatay ve düşey milli makinelerle çalışmada toprağı parçalamaya ilişkin ortalama ağırlık çapı değerlerinin 14.6-16.5 mm arasında değiştiğini saptamışlardır. Çelik ve ark. (2006) yaptıkları bir çalışmada, toprak frezesi ile dört farklı ilerleme hızında toprak parçacık boyutları ortalama ağırlık çapı değerleri 11-28 mm arasında değişmiştir. İkinci sınıf toprak işleme aletlerinin toprağın bazı fiziksel özellikleri ve ayçiçeğı verimini üzerine etkileri konusunda yapılan bir çalışmada; dört elek aralığında ortalama ağırlık çapı değerleri 0.13 ile 2.43 mm arasında değişmiştir (Kayışoğlu ve ark. 2007).

Toprak frezesi rotor devrinin 160-280 d d⁻¹, traktör ilerleme hızının 0.6-1.5 ms⁻¹ ve topraktan koparılan dilim kalınlığının ise 4-15 cm arasında olması gerektiğı bir diğer çalışmada bildirilmiştir (Keçecioğlu ve Gülsoylu 2002). Başka bir çalışmada ise toprak frezesi ortalama ilerleme hızı için 0.6-1.9 m/s aralıkları verilmiştir (Sabancı ve ark., 2010). Pullukla yapılan denemelerde ilerleme hızı artışı ile parçalanmanın artmasına karşın (Taniguchi ve ark.1999) toprak frezesi ise parçalama etkisi diğer parametreler sabit tutulması koşulu ile parçalama azalmaktadır (Hendrick ve Gill 1971). Diğer deyişle hız oranı büyüdükçe parçalanma artmakta, küçüldükçe ise parçalanma azalmaktadır. Bu konuda en uygun hız oranının 4.8 olması gerektiğı bildirilmiştir (Dilmaç 1984).

Toprak işleme sistemlerinde topraktan karbondioksit emisyonunu belirlemeye yönelik yapılan ve toprak frezesinin de kullanıldığı bir çalışmada, toprak frezesi uygulamasındaki toprak CO₂ emisyonu pulluktan sonra ikinci sırada gerçekleşmiştir (Akbolat ve ark. 2009). Toprak işleme sistemlerinde toprak karbondioksit

emisyonusunu belirlemek için yapılan bir diğer çalışmada, toprak frezesi uygulamasındaki CO₂ emisyonu kulaklı pulluk ve diskli pulluk uygulamasından daha düşük çıkmıştır (Scala ve ark. 2001). Toprak frezesi devir sayısı ve arka saç kapak konumunun toprak CO₂ emisyonu üzerine etkisini saptamak için yapılan bir çalışmada, kapak aşağıda iken CO₂ emisyonu daha yüksek çıkarken, rotor devir sayısı yüksek olan uygulamada düşük devirli olana göre daha fazla CO₂ emisyonu saptanmıştır (Scala ve ark. 2005).

Yapılan çalışmalardan görüleceği üzere tohum yatağı hazırlığında kullanılan ekipmanlar ve toprak işleme yöntemleri topraktan karbondioksit emisyonu üzerine etkili olmaktadır. Ancak tek başına bu ekipmanların farklı çalışma koşullarındaki emisyon miktarı üzerine etkileri konusunda çalışma bulunmaktadır. Bu amaçla toprak frezesinin farklı ilerleme hızlarının toprağı

parçalama ve toprak karbondioksit emisyonu üzerine etkisi bu çalışma ile belirlenmiştir.

Materyal ve Yöntem

Deneme Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Araştırma Uygulama Çiftliğinde yürütülmüştür. Deneme alanı konumu; 30°31'50" doğu, 37°50'19" kuzey koordinatlarında ve rakım 1015 m 'dir. Deneme alanı 0-23 cm derinlikteki toprak yapısı; %43 kum, %33.9 silt ve %23.1 oranında kil içeren, organik madde oranı ortalama %1.34 ve pH değeri 8.1 olan tınlı toprak bünyesine sahiptir. Topraklar; orta ve orta-ince bünyeli, derin, kireçli, tuzsuz, hafif ve orta derecede alkalın karakterlidir (Akgül ve Başayığit 2005). Denemede kullanılan toprak frezesine ait teknik özellikler Çizelge 1 'de verilmiştir.

Çizelge 1. Denemede kullanılan toprak frezesinin bazı özellikleri

Table 1. Some specifications of rotary tiller used in trial

İş derinliği (cm) <i>Working depth (cm)</i>	Rotor çapı (cm) <i>Rotor diameter (cm)</i>	İş genişliği (cm) <i>Working width (cm)</i>	İşleyici bıçak sayısı <i>Blade number</i>	Bir Flanştaki bıçak sayısı <i>Blade number at the one flange</i>	Rotor devri (d/dak) <i>Rotor Revolutions (rpm)</i>	İşleyici bıçak şekli <i>Blade type</i>	Toplam ağırlık (kg) <i>Total weight (kg)</i>
15	46	180	42	6	190	L	400

Denemede konu olarak toprak frezesi ilerleme hızları ele alınmıştır. Bu amaçla 0.5 (h₁), 1.0 (h₂) ve 1.5 (h₃) m s⁻¹ olmak üzere üç farklı toprak frezesi ilerleme hızlarında, üç tekerrürlü olarak tesadüf parselleri deneme düzeni oluşturulmuştur. İlerleme hızları sabit motor devri ve vites konumları ile ayarlanmıştır. Deneme süresince toprak frezesinin arka saç kapağı en alt konumda tutulmuştur.

Toprak frezesinin farklı ilerleme hızlarında toprak parçacık boyutlarındaki değişimler mekanik elek analiz yöntemi ile saptanmıştır (Çelik ve Erkmen 1999). Bu amaçla toprak işlemeden sonra her konudan 0-13 cm derinlikten alınan 1 kg toprak örnekleri laboratuvarında kurutulduktan sonra; 16, 8, 4, 2, 1, 0.5 ve 0.25 mm delik çaplı elekler kullanılarak 8 ayrı gruba ayrılmıştır. Elemeden sonra, elde edilen çap grupları değerlendirmeye alınmıştır. Ayrıca ortalama ağırlık çapı değerleri belirlenerek konular

karşılaştırılmıştır (Gee ve Bauder 1986). Ortalama ağırlık çapı değerleri aşağıdaki eşitlik yardımıyla hesaplanmıştır;

$$MWD = \sum X_i W_i \quad (1)$$

Burada; MWD- ortalama ağırlık çapı (mm), X_i- her bir parçacığın çapı (mm), W_i- boyut aralığındaki agregatların ağırlığının toplam materyal ağırlığına oranıdır.

Toprak fiziksel özelliklerini saptamak için her parselde iki tekerrürlü olarak; 0-5, 5-10, ve 10-15 cm derinliklerden bozulmamış toprak örneği alma silindirleri kullanılarak alınan örnekler ile, hacim ağırlığı ve porozite değerleri Blake & Hartge (1986) and Danielson & Sutherland (1986) 'e uygun olarak saptanmıştır.

Toprak CO₂ emisyonu; PP SYSTEMS (PP Systems, Hitchin, UK) "Soil CO₂ flux

sistem” ile belirlenmiştir (Akbolat ve ark. 2009). Sistem; integral analizör, CFX-2 flux chamber (solunum odası) ve toprak/hava sıcaklığı probundan oluşmaktadır. Sistem; solunum odası içindeki ve normal atmosferdeki CO₂ değerlerinin karşılaştırılması ilkesine göre çalışmaktadır. Ölçüm sistemi ile CO₂ emisyonu yanında buharlaşma (H₂O emisyonu), toprak/hava sıcaklığı değeri de ölçülmüştür. Kullanılan sistem ile her parselden rastgele seçilen üç noktadan üçer kayıt alınmıştır. Veri kayıtları; toprak CO₂ emisyonu değişimi sabitleninceye kadar sürdürülmüştür. Ölçümler toprak işlemeden sonraki; 1, 2, 3, 5, 6, 9, 11, 13, 15, 20 ve 25 ‘inci günlerde yapılarak 25 gün sonra veri kaydı bitirilmiştir. Seçilen noktalara yerleştirilen solunum odası, toprak içine 1.5 cm çakılarak dış ortam ile yalıtılmış ve toprak sıcaklığını ölçmek için de sıcaklık probu 20 cm toprak derinliğine batırılmıştır. Kayıt alınan tüm noktalardan aynı zamanda nem tayini için 0-20 cm derinliklerden toprak örneği alınmıştır. Alınan toprak örneklerinin nem içerikleri gravimetrik yöntemle göre laboratuvarında saptanmıştır.

Toprak frezesi ilerleme hızı SAS programında bağımsız değişken, CO₂ emisyonu, sıcaklık, buharlaşma, toprak nemi, toprak parçacık büyüklüğü değişkenleri ise bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. SAS (2002) programındaki PDIFF komutu, toprak frezesi ilerleme hızına göre bağımlı değişken ortalamalarının önem derecelerini karşılaştırmak için kullanılmıştır. Önem derecesi olarak p=0.05 seviyesi seçilmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Toprak frezesinin farklı ilerleme hızlarında toprağı parçalama miktarlarına bağlı olarak topraktan CO₂ emisyonu üzerine etkisini belirlemek için yapılan çalışma sonunda elde edilen veriler Çizelge 2’de verilmiştir.

Mayıs 2015 başında başlatılan çalışma ile toprak işlemeden sonra, ilk günlerde sık aralıklarla ve daha sonraları açılan aralarla olmak üzere bir ay süreyle 11 farklı günde karbondioksit kaydı alınmıştır. Karbondioksit emisyon miktarları stabil hale geldiğinde veri alınmasına son verilmiştir.

Çizelge 2. Denemeden elde edilen sonuçlar

Table 2. Results obtained from the experiment

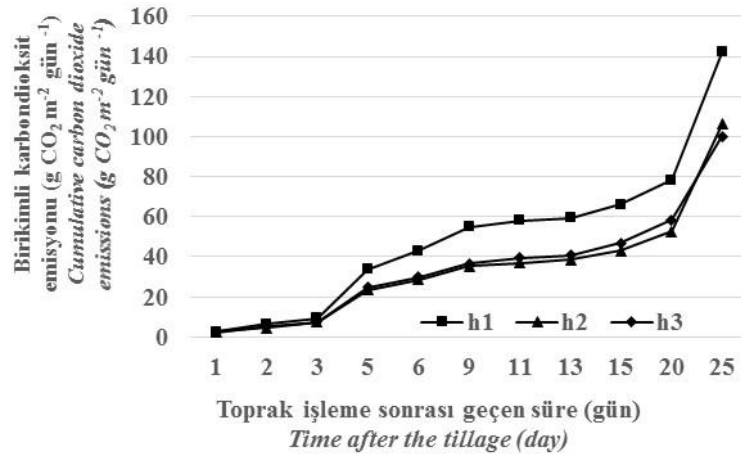
Konular Subjects	Toprak işlemeden sonra geçen süre (gün); Time after the tillage (day)											Ortalama Average
	1	2	3	5	6	9	11	13	15	20	25	
Toprak karbondioksit emisyonu (g CO ₂ m ⁻² h ⁻¹) Soil carbon dioxide emissions (g CO ₂ m ⁻² h ⁻¹)												
h ₁ (n=27)	0.08	0.16 ^a	0.12	0.51 ^a	0.38 ^a	0.17 ^a	0.06	0.03	0.14	0.10	0.53 ^a	0.21 ^a
SD±	0.04	0.06	0.05	0.30	0.26	0.07	0.03	0.02	0.04	0.06	0.14	
h ₂ (n=27)	0.11	0.08 ^b	0.11	0.33 ^b	0.22 ^b	0.09 ^b	0.04	0.03	0.10	0.08	0.45 ^b	0.15 ^b
SD±	0.07	0.05	0.07	0.13	0.09	0.04	0.02	0.02	0.04	0.02	0.16	
h ₃ (n=27)	0.10	0.13 ^a	0.08	0.36 ^b	0.22 ^b	0.09 ^b	0.06	0.02	0.13	0.09	0.35 ^c	0.15 ^b
SD±	0.07	0.07	0.04	0.21	0.08	0.02	0.03	0.01	0.05	0.05	0.13	
Toprak sıcaklığı (°C); Soil temperature (°C)												
h ₁ (n=27)	19.6	29.2	26.4	26.1	25.4 ^a	17.2	19.2	18.6	17.0	30.0 ^a	32.4	23.7
SD±	0.71	0.37	1.03	0.95	2.30	0.76	0.84	0.54	0.46	8.14	0.65	
h ₂ (n=27)	19.7	29.2	26.2	25.9	25.2 ^a	18.0	19.0	19.1	17.1	29.8 ^a	32.7	23.8
SD±	0.73	0.26	1.00	0.67	1.22	1.04	0.61	0.49	0.54	7.90	0.97	
h ₃ (n=27)	19.5	29.0	25.7	26.1	22.3 ^b	18.1	19.5	18.3	17.0	35.6 ^b	32.9	23.9
SD±	0.65	0.43	1.24	0.80	2.91	1.28	0.82	0.78	0.40	0.45	0.93	
Topraktan buharlaşma (g H ₂ O m ⁻² h ⁻¹); Soil evaporation (g H ₂ O m ⁻² h ⁻¹)												
h ₁ (n=27)	1.6	2.8 ^a	0.8	7.6	3.8	4.0 ^a	1.0 ^a	0.8	4.5 ^a	6.1 ^a	8.7 ^a	3.8 ^a
SD±	0.85	1.74	0.75	3.21	2.07	1.85	0.74	0.61	1.79	5.44	3.28	
h ₂ (n=27)	1.5	2.1 ^{ab}	1.0	7.2	3.0	3.8 ^a	2.1 ^{ac}	0.5	4.6 ^a	5.8 ^a	10.2 ^{bd}	3.8 ^a
SD±	0.65	1.31	0.75	2.55	0.82	1.09	1.57	0.45	0.94	2.09	2.39	
h ₃ (n=27)	1.1	3.3 ^{ac}	1.4	7.4	3.2	5.4 ^b	2.3 ^{bc}	1.2	6.3 ^b	7.9 ^b	10.7 ^{cd}	4.6 ^b
SD±	0.75	1.36	1.01	1.92	0.99	2.47	1.39	0.69	1.74	5.01	2.85	

GLM çoklu karşılaştırma testine göre, kolonlardaki farklı değerler p<0.05 önem düzeyinde birbirinden farklıdır. There is no difference (p<0.05) between letters in the same column.

Toprak karbondioksit emisyonları ortalama olarak h₁, h₂ ve h₃ konuları için sırasıyla 0.21, 0.15 ve 0.15 g CO₂ m⁻² h⁻¹ olarak belirlenmiştir. Konulara bağlı olarak toprak ortalama karbondioksit emisyonları arasında farklılık bulunmuştur. Toprak CO₂ emisyonu miktarı $p < 0.05$ önem seviyesinde h₁ konusunda diğer iki konudan daha yüksek bulunurken h₂ ve h₃ konuları arasındaki farklılık istatistiksel olarak önemsiz bulunmuştur. Elde edilen bu değerler Akbolat ve ark. (2009) tarafından toprak işleme sistemlerinde toprak CO₂ emisyonunu belirlemek için yaptıkları ve toprak frezesinin kullanıldığı konuda saptanan değer (0.17 g CO₂ m⁻² h⁻¹) ile uyumludur. Denemenin 5., 6., ve 9. gün kayıtlarında da aynı şekilde h₁ konusu CO₂ emisyonu

miktarı diğer iki konudan daha yüksek bulunmuştur. Deneme sonrasındaki 2. ve 25 günde de yine h₁ konusu CO₂ emisyonu en yüksek değerde bulunmuştur (Çizelge 1).

Birikimli toprak CO₂ emisyonu değerlerinden de (Şekil 1.) h₁ konusundaki emisyon miktarının diğer iki konudan belirgin olarak daha fazla olduğu gözükmemektedir. Birikimli toprak CO₂ emisyonları 25 günlük kayıt sonunda h₁, h₂ ve h₃ konuları için sırasıyla; 142.3, 106.2 ve 100.0 g m⁻² gün⁻¹ olarak gerçekleşmiştir. Bu durumda h₁ konusunda h₂ den %34, h₃ 'ten ise %42 daha yüksek oranda CO₂ emisyonu gerçekleşmiştir. Ayrıca birikimli emisyon değerlerinden h₂ ile h₃ konuları arasında fark bulunmamıştır.

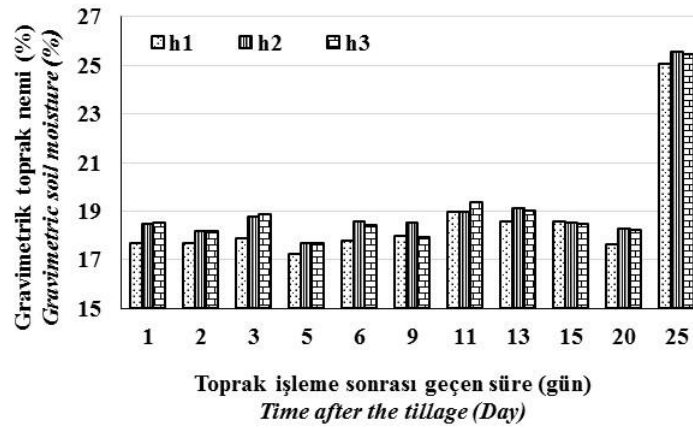

Şekil 1. Birikimli toprak karbondioksit emisyonu
Figure 1. Cumulative soil carbon dioxide emission

Topraktan CO₂ emisyonu üzerine etkili olan toprak sıcaklıkları arasında konular arasında istatistiksel olarak farklılık bulunmamıştır ($p < 0.05$). Toprak ortalama sıcaklıkları (°C) h₁, h₂ ve h₃ konuları için 23.7 °C, 23.8 °C ve 23.9 °C olarak saptanmıştır. Denemenin 6. gününde h₁, h₂ ve h₃ konuları için 25.4, 25.2 ve 22.3 °C elde edilirken h₃ konusu diğerlerinden daha düşük bulunmuştur. Ancak belirtilen gündeki sıcaklık değişiminin toprak CO₂ emisyonu üzerine etkisi olmamıştır. Denemenin 20. gününde h₁, h₂ ve h₃ konuları

için sırasıyla 30.0, 29.8 ve 35.6 °C olarak ölçülürken h₃ konusu sıcaklık değeri diğer konulardan daha yüksek çıkmış ancak bu durum CO₂ emisyonu ortalamalarını değiştirmemiştir. Bu sonuçlara göre toprak sıcaklığının CO₂ emisyonu üzerine etkisi konusunda ilişki kurulamamıştır (Çizelge 1).

Toprak neminin topraktan CO₂ emisyonu üzerine etkili olduğu yapılan önceki çalışmalardan anlaşılmaktadır. Bu durum 25. gündeki aşırı nem artışının CO₂ emisyonunu artırmış olmasından da belirgin olarak görülebilir.

Şekil 2. Gravimetrik toprak nemi
Figure 2. Gravimetric soil moisture

Konulara bağlı olarak saptanan toprak nemi ortalama değerleri h_1 , h_2 ve h_3 için sırasıyla %18.7, %19.2 ve %19.1 olarak belirlenmiştir. Toprak nemi ortalama değerlerinden h_1 konusu $p < 0.05$ önem seviyesinde diğer iki konudan daha düşük çıkmıştır. Deneme sonrası geçen süreye bağlı alınan toprak örneklerinden sadece 3. gündeki h_1 konusunda nem değeri diğer iki konudan daha düşük (%17.8) çıkarken, diğer tüm günlerdeki toprak nemi değerleri arasında $p < 0.05$ önem seviyesinde farklılık bulunmamıştır (Şekil 2.). Denemenin 25. günündeki toprak nemi değerleri diğer günlere göre oldukça yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni ise kayıt öncesi günlerde yağmur yağması ile toprak nem derecelerinin artmasıdır. Bu gündeki toprak nemi bir önceki nem değerlerinden yaklaşık %28 daha fazladır. Nem değerleri belirtilen tarihte diğer tarihlere göre aşırı artmasına karşın konular arasında fark oluşmamıştır. Belirtilen gündeki artan toprak nemlerinin etkisi ile CO_2 emisyonu miktarları önceki gündeki kayıtlara göre daha yüksek çıkmıştır. h_1 konusu toprak nemi diğer konulardan düşük olmasına karşın Toprak CO_2 emisyonu aynı konuda diğerlerinden yüksek bulunmuştur. Bu durum konular arası nem farkının az olması ile açıklanabilir.

Toprakta buharlaşma (H_2O emisyonu) genellikle CO_2 emisyonunu etkileyen faktörlerden bir diğeridir (Akbolat ve ark. 2007). Konulara göre h_1 , h_2 ve h_3 için sırasıyla ortalama buharlaşma; 8.7, 10.2 ve

10.7 $g H_2O m^{-2} h^{-1}$ olarak belirlenmiştir (Çizelge 1). İstatistiksel değerlendirmede h_1 konusunda elde edilen buharlaşma miktarı diğerlerinden daha düşük bulunmuştur. Diğer iki konu arasındaki farklılık $p < 0.05$ önemsiz bulunmuştur. Bu sonuçlara göre buharlaşmanın toprak CO_2 emisyonu üzerine etkisi konusunda bir ilişki kurulamamıştır.

Toprak frezesi ilerleme hızına bağlı olarak toprağın parçalanma miktarı ve bunun toprak CO_2 emisyonu üzerine etkisini ortaya koyabilmek için belirlenen toprak ortalama ağırlık çapı değerleri Çizelge 3 'de verilmiştir.

Çizelge 3. Toprak Ortalama ağırlık çapı değerleri

Elekt açıklığı (mm) Sieve size (mm)	Konular Subjects		
	h_1	h_2	h_3
16	0.048 ^a	0.158 ^a	0.450 ^b
8	0.251 ^a	0.568 ^b	0.903 ^c
4	0.348	0.388	0.481
2	0.248	0.257	0.257
1	0.159	0.161	0.156
0.5	0.151	0.138	0.126
0.25	0.045	0.039	0.030
<0.25	0.029	0.025	0.021
Ortalama/Mean	0.159 ^a	0.216 ^b	0.303 ^c

GLM çoklu karşılaştırma testine göre, satırlardaki farklı değerler $p < 0.05$ önem düzeyinde birbirinden farklıdır.

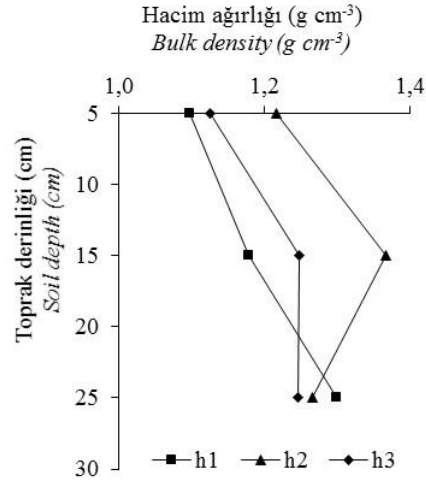
According to GLM multi comparing test, there is no difference ($p < 0.05$) between letters in the same row.

Kuramsal olarak toprak frezesi ilerleme hızı artışı ile topraktan koparılan dilim kalınlıkları artmaktadır. Bu durumu uygulamada test etmek için toprak parçacık irilik dağılımları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelere göre, ortalama ağırlık çapı değerleri arasındaki farklılık genel ortalamalara göre önemli bulunmuştur ($p < 0.05$). Diğer deyişle, en küçük parçacık boyutu h_1 konusunda elde edilirken bunu sırasıyla h_2 ve h_3 konuları izlemiştir. Bu durum ilerleme hızı artışı ile topraktan koparılan parçacık boyutu arasında zıt bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu durum en düşük ilerleme hızında en küçük parçacık elde edildiğini ve daha fazla parçalanmanın olduğunu göstermektedir. İlerleme hızı değişiminin parçacık boyutu üzerine etkisi daha çok 16 ve 8 mm boyutlarındaki parçacıklar tarafından etkilenmiştir. Özellikle 8 mm boyutundaki elek grubunda toplanan materyal miktarı ağırlık çapı değeri açısından konular arasında farklılık ortaya çıkarmıştır. Ancak diğer çap gruplarında konular arasında farklılık bulunmamıştır ($p < 0.05$). Konulara göre bulunan ortalama ağırlık çap değerleri Kayışoğlu ve ark. (2007) tarafından dik rotovator +yaylı kültivatör için bulunan (0.625) değerinden daha düşük bulunmuştur. Bunun nedeni kombinasyonda kullanılması, rotovator tipinden ya da ilerleme hızı farklılığından kaynaklanmış olabilir. Karami ve ark. (2012) 'nın yaptığı ve farklı miktar organik madde uygulaması için yapılan çalışmada ise ortalama ağırlık çapı 0.81-0.93 mm olarak bulunmuştur.

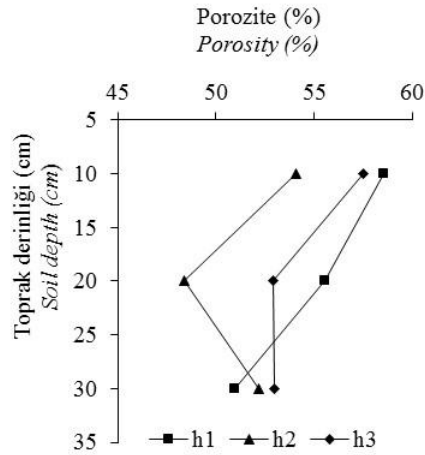
Bu değerlendirmelere göre, ilerleme hızı artışı ile parçalanmanın azaldığı ve bunun sonucunda ortalama ağırlık çap değerleri arası farkın önemli boyutta olduğu ($p > 0.05$) saptanmıştır. Hız oranları (λ) hesaplamasından h_1 , h_2 ve h_3 sırasıyla 3.04, 4.57 ve 9.14 değerleri elde edilmiştir. Bu oranlardan h_2 konusunun, Dilmaç (1984) 'ın belirttiği en uygun değer ile örtüşen konu olduğu söylenebilir.

Toprak hacim ağırlığı ve porozite değerleri de belli ölçülerde toprak CO_2 emisyonu üzerine etkili olabilmektedir. Özellikle yüksek oranda havalandırma (yüksek porozite) ile havalı ortamda çalışan mikroorganizmaları teşvik ederek toprak

solunumunu artırmaktadır. Bu açıdan konular arası bir değerlendirme yapabilmek için 0-30 cm toprak derinliğinde belirlenen hacim ağırlığı ve porozite sonuçları Şekil 3 ve Şekil 4'de verilmiştir.

Şekil 3. Konulara göre toprak hacim ağırlığı
Figure 3. Soil bulk density by treatments

Şekil 4. Konulara göre toprak porozitesi
Figure 4. Soil porosity by treatments

Topraktaki boşlukların miktarına bağlı olarak toprak solunumu dolayısıyla toprak CO_2 emisyonu değişebilmektedir. Denemede bu türden bir ilişkinin olabileceğinden hareketle konulara bağlı alınan bozulmamış toprak örneklerinin porozitesi ve hacim ağırlığı değerleri belirlenmiştir. Toprağın 0-30 cm derinliğindeki hacim ağırlığı değerleri h_1 , h_2 ve h_3 konularında sırasıyla 1.19, 1.28 ve 1.21 $g\ cm^{-3}$ olarak belirlenmiştir. Yapılan istatistiksel değerlendirmelerde ortalama

hacim ağırlığı değerlerine göre konular arası farkın önemli olmadığı ($p < 0.05$) belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre hacim ağırlığının toprak CO₂ emisyonu üzerine etkisi konusunda bir yargıya varmak olası değildir. Ancak derinliğe bağlı olarak en düşük hacim ağırlığı değeri h_1 konusunda saptanırken bunu sırasıyla h_3 ve h_2 konuları izlemiştir. Hacim ağırlığı değerleri tüm konularda derinlik artışı ile artmıştır. Saptanan hacim ağırlığı değerleri yine aynı deneme alanında toprak frezesinin farklı rotor devirlerinde anızı toprağa karıştırma özelliklerini saptamak için yapılan bir denemede elde edilen 1.11-1.32 g cm⁻³ değerler ile benzerlik göstermektedir (Akbolat ve Ekinci 2008). Topraktaki boşlukları diğer deyişle havalanmayı ifade eden porozite ise; h_1 , h_2 ve h_3 konuları için sırasıyla %55.0 %51.5 ve %54.5 olarak belirlenmiştir. İstatistiksel değerlendirme sonucuna göre porozite değerleri arasında konulara göre farklılık bulunmamıştır ($p < 0.05$).

Porozite değerlerinde en düşük konu h_2 olmak üzere bunu sırasıyla h_3 ve h_1 konuları izlemiştir. Konular arasında istatistiksel olarak farklılık bulunmamıştır. Ancak h_1 konusunda toprağın diğer konulara göre yüksek oranda parçalanmış olması görece de olsa havalanmayı beraberinde getirmesi nedeniyle toprak CO₂ emisyonunu artırmıştır. Ayrıca konulara göre toprak CO₂ emisyonu ile porozite arasındaki doğrusal korelasyon (R^2) 0.61 olarak bulunmuştur. Yine toprak CO₂ emisyonu ile ortalama ağırlık çapı arasındaki korelasyon da negatif ve değeri (R^2) -0.80 olarak saptanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre konular arası toprak karbondioksit emisyonu miktarını toprak granül iriliği dağılımı ve bununla ilişkili porozite değerleri etkilemiştir. Bu çalışma ile; ilerleme hızı ve rotor devrinin bir fonksiyonu olan parçalanmanın, ilerleme hızı artırılarak ya da rotor devri azaltılarak toprak karbondioksit emisyonunun azaltılabileceği ortaya konmuştur. Bu durum aynı zamanda özellikle kuru tarım bölgelerinde toprak erozyonunun önlenmesi için de önemlidir. Çalışmadaki toprak frezesi özellikleri dikkate alındığında, 1.0 ve 1.5 m s⁻¹ ilerleme hızlarının toprak CO₂ emisyonunu azaltması

açısından daha uygun olacağı önerilmektedir. En uygun hız oranı (rotor dönüşü/ilerleme hızı) da dikkate alındığında 1.0 m s⁻¹ ilerleme hızının kullanımı diğerlerine göre daha uygun olacaktır.

Kaynaklar

- Akbolat, D., Ekinci, K., Uysal, S. ve Onursal, E. 2007. Elma bahçelerinde yabancı ot kontrolünde yaygın olarak kullanılan toprak işleme aletlerinin yabancı ot gelişimi ve topraktan CO₂ çıkışı üzerine etkisi. Tarım makinaları bilimi dergisi.3 (2): 87-96.
- Akbolat, D. ve Ekinci, E. 2008. Rotary tiller velocity effects on the distribution of wheat (*Triticum aestivum*) residue in the soil profile. New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science, Vol. 36: 247-252
- Akbolat, D., Evrendilek, F., Coskan, A. ve Ekinci, K. 2009. Quantifying soil respiration in response to short-term tillage practices: a case study in southern Turkey. Acta Agriculturae Scandinavica Section B-Soil and Plant Science, 59(1): 50-56.
- Akgül, M. ve Başyığıt, L. 2005. Süleyman Demirel Üniversitesi Çiftlik arazisinin detaylı toprak etüdü ve haritalanması. SDÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9 (3): 1-10.
- Blake, G. R. ve Hartge, K. H. 1986. Particle density. Methods of Soil Analysis: Part 1-Physical and Mineralogical Methods, (methods of soil an1.), 377-382.
- Çelik, A. ve Erkmen, Y. 1999. Toprak frezesinde değişik tip bıçaklarla toprak işleminin kışık buğdayda tarla filizi çıkışına ve verime olan etkileri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 30(1): 55-62.
- Çelik, A., Altıkat, S. ve Turgut, N. 2006. Kışık buğdayda farklı tohum yatağı parçalama ve sıkıştırma düzeylerinin bitki çıkışı ve verime olan etkileri. Tarım Makinaları Bilimi Dergisi, 2 (2): 95-102.
- Danielson, R. E., Sutherland, P. L. ve Klute, A. 1986. Porosity. Methods of soil

- analysis. Part 1. Physical and mineralogical methods, 443-461.
- Dilmaç, M. 1984. Toprak İşleme Aletlerinin Teori, Hesap ve Konstrüksiyonu, Türkiye Donatım Kurumu Mesleki Yayınları, Yayın No: 36, Zonguldak.
- Gee, G. W., Bauder, J. W. ve Klute, A. 1986. Particle-size analysis. Methods of soil analysis. Part 1. Physical and mineralogical methods, 383-411.
- Griffith DR ve Wollenhaupt NC. 1994. Crop residue management strategies for the Midwest. In: Hatfield JL, Stewart BA ed. Crop residue management. Boca Raton, Florida, Lewis Publishers. Pp. 15-37.
- Hendrick JG ve Gill RW. 1971. Rotary-tiller design parameters. Part I—direction of rotation. Transaction of the American Society of Agricultural Engineers. Pp. 669-674.
- Karami, A., Homae, M., Afzalnia, S., Ruhipour, H., ve Basirat, S. 2012. Organic resource management: impacts on soil aggregate stability and other soil physico-chemical properties. Agriculture, Ecosystems & Environment, 148, 22-28.
- Kayışoğlu B., Bayhan Y. ve Taşeri L. 2007. Effects of secondary tillage implement on some properties of soil and yield of sunflower. JOTAF/Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 4(1): 81-89.
- Keçecioglu, G. ve Gülsoylu, E. 2002. Toprak İşleme Makinaları. E.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset atelyesi, Ege Üniversitesi Yayın no:545 s.265, Bornova İzmir.
- Önal, İ. ve Aykas, E. 1993. The effects of some pto-driven rotary - tillers on the soil, wheat growth and operational characteristics under the Aegean region. 5th International Congress on Mechanization and Energy in Agriculture, Kuşadası, pp: 119-130.
- Sabancı, A., Başçetinçelik, A., Özgüven F. ve Öztürk, H.H., (Say, S.M. Ed.), 2010. Tarım Makinaları I. Nobel kitabevi s. 193, Adana.
- Scala, N.L. Jr., A. Lopez, J., Marques, Jr. ve Percira, G.T. 2001. Carbondioxide Emissions after Application of Tillage Systems for A Dark Red Latosol in Southern Brasil. Soil and Tillage Research. Vol: 62: 163-166.
- La Scala, N., Lopes, A., Panosso, A. R., Camara, F. T. ve Pereira, G. T. 2005. Soil CO₂ efflux following rotary tillage of a tropical soil. Soil and Tillage Research, 84(2): 222-225.
- SAS, S. 2002. STAT user's guide: statistics. Cary, NC: Statistical Analysis System Institute Inc.
- Sharda A ve Singh S. 2004. Effect of selected parameters on field performance of rotary tiller. Journal of Institution of Engineers (India), Agricultural Engineering Division 85: 21-25.
- Taniguchi, T., Makanga, J.T., Ohtoma K. ve Kishimoto T. 1999. Draft and soil manipulation by a moldboard plow under different forward speed and body attachments. Transactions of the ASAE. 42: 1517-1521.